

SZEKFŰ GYULA: Állami és nemzeti illúziók
in: Uő: Három nemzedék. Bp. 1920.
291–307. p.

III. ÁLLAMI ÉS NEMZETI ILLÚZIÓK

Első Mohácsunk vészjósló előjeleinek a 16. század végén Magyar István, a sárvári prédikátor a kormányhatalom süllyedését, – az ő nyelvén a „fejedelmi méltóság aláhanyatlását”, továbbá a pártviszályt és az elvakultságot ismerte fel. A két elsőt már megtaláltuk a kiegyezési korszak idejében, annak közjogi viharaiiban. Hátra van még a harmadik előjelnek, a nemzeti önáltatás és elvakultságnak gyökereit felkutatnunk. Ennél a munkánál ismét a közjogi viszályból kell kiindulnunk, mert ez az a csira, miből a romlás termékei kisarjadtak, melytől tehát Széchenyinek valóban nagy oka volt nemzetét visszatartani.

Saját korunk történetéről lévén szó, köztudomású jelenségeket nem kell külön bizonyítanunk. Ilyen kétségbe nem vonható tény az, hogy a közjogi küzdelem az utóbbi emberöltő idején a magyarság lelki világában uralkodó helyet foglalt el. A közjogi politika minden egyéb kérdést háttérbe tolva, önmagában összpontosítá az ország egész érdeklődését. Voltak idők, hónapok, sőt évek is, midőn a magyarság e miatt kulturális is és vallási, külpolitikai és társadalmi problémákra még csak egy únott pillantást sem vetett s ha igen, csak azért, mert az illető probléma valamely módon összeköttetésbe volt hozható a mindent domináló közjogi kérdéssel. Ez utóbbinak minden fázisa, minden szubtilitása lázba hozta először a parlamenti testet, az abban koncentrált pártokat s azután a perifériákra terjedve a magyar tömegeket, le egész az egyes emberekig, kiknek egyéni létét is erősen befolyásolta nemcsak a közös vámterületnek vagy magyar hadseregnek akkor ugyan meg nem oldható, de nemzetileg valóban fontos ügye, hanem még oly külsőségek is, minő volt egy-egy Gotterhalte-botrány vagy más közjogi izgatásra alkalmas incidenciák.

A magyarság gondolkodása ily módon egyoldalúan politikai irányt vett. A régi igazság, hogy politikus nemzet vagyunk, újra életre kelt, de változott értelemben. Régebben, a rendi korszakban a nemesség magasabb rétegei, a táblabírák osztálya, joggal volt politikai nemzetnek nevezhető, mert annak tagjai a vármegyei élet, adminisztráció és igazságszolgáltatás körében nagy tapasztalatra, pozitív ismeretekre és valódi politikai belátásra tettek szert, mit aztán adott esetben az ország kormányzásában, központi hivatalokban és az országgyűlésen érvényesítettek. Az ő *politikus* nemzetükkel szemben a liberális korszak demokratikus tömegei inkább *politizáló* nemzetnek nevezhetőek. Ez iskolázatlan tömegekben a politikai érdeklődés nem lehetett többé pozitív, józan tevékenység, mint a táblabírók munkája, sem pedig értelmi funkció, a honfenntartás esélyeit erkölcsi komolysággal mérlegelő munka, hanem a szó szoros értelmében *érzelmi* tevékenység, vágyaknak és szenvedélyeknek szó és tetté sűrítése. A nemzet érzelmein a közjogi probléma uralkodott, akaratát tettekre csak a közjogi viszályból kikelt érzelmek tudta lelkesíteni. A század végének egyik megfigyelője mondá: a magyar politikán még ma is a jogi

ész uralkodik;¹ e helyes megállapítást azóta, retrospektív tapasztalataink segélyével úgy kell kiegészítenünk, hogy: a magyar politikán soha jogi ész úgy nem uralkodott és a magyar politika soha úgy nem uralkodott a nemzeten, mint a közjogi viszály évtizedeiben.

E közjogi érdeklődésnek, állandó politizálásnak természetes következménye volt az állam fogalmának azon konstrukciója, mely az utóbbi emberöltő alatt a magyar fejekben helyet foglalt s mint ilyen, magyarázatául szolgálhat politikai, társadalmi és kulturális bajaink egész sorozatának. A magyarság szemei előtt folytonosan közjogi tények és mozgalmak forogván, az állam fogalmának körét, amint az elmékben lerajzolódott, túlnyomóan e közjogi tényezők szabták meg. A magyar állam e felfogás szerint mindazon közjogi és politikai követeléseknek realizálása, melyek a közjogi viszály változatos éveiben, heves tárgyalások során egymásután felmerültek és népszerűsége tettek szert. Beletartozik tehát az állam fogalmába, mely nélkülök csonka és sürgős kiegészítésre szorul, az önálló magyar udvartartás, az önálló hadsereg, külön vámterület, külön magyar jegybank, érdekeinket védő magyar külképviselet, többnyire olyan dolgok, melyekre nekünk, mint szuverén államnak, jogunk kétségtelenül megvolt, de róluk, illetőleg gyakorlásukról évszázadok mostoha viszonyai folytán a közösség javára hosszú időre, 67 revíziójáig lemondottunk. Államfogalmunk tehát ideális posztulátum, a jelen viszonyaiban meg nem valósítható; mely az élet reális szükségleteivel parancsolóan szembeállítja az ő lehetetlen konstrukcióját. A nemzeti erő kifejtést ez a konstrukció veszi igénybe, fáradságunkat és izzadságos munkánkat ezen posztulátum megvalósítására áldozzuk s közben évekre és évtizedekre is megfedekezünk arról, hogy államunk nemcsak e még ezután megvalósítandó udvartartás, külön sereg, külön címer és zászlóból áll, hanem hogy talán a mezőgazdaság, a néphigiénia, a parasztság művelődése, a középosztály anyagi jóléte is beletartoznak a modern állam fogalmába. Ezen megállapításunk ágazatait kiki végigkísérheti társadalmi, gazdasági és kulturális életünk különböző terein.

Igen veszedelmes következéssel járt e tisztán formális, politikai államfogalom azáltal, hogy a lelki és erkölcsi tényezők iránt az emberek érzékét nemcsak nem fejleszté, de még inkább eltompítá. Az államfogalmat kizáróan közjogi tartalom határozván meg, közhiedelemmé vált, hogy az igazi magyar munka közjogi munka, parlamenti és politikai cselekvés, mely tehát egyszerű parlamenti eszközökkel elvégezhető. Lelki felemelkedés, erkölcsi elhatározás, Széchenyies önmegtagadás nem szükséges hozzá. Egyszóval: az állam fogalma maga alá gyúrta a nemzetét és népét, egy jogi konstrukció, egy hideg formula azt a magasztos élőlényt, melyet mi erkölcsi öntudatra ébredt európaiak a legjobb értelemben nemzetnek nevezünk. Az állam közjogi konstrukciója kísérteties erővel térdepelt rá ez erkölcsi világból való lény mellére, a közjogi pártviszályban kiszívta annak minden cselekvési energiáját, úgy hogy a valódi nemzeti szükségletek ápolás hiányában összezsugorodtak, elszáradtak. Magyar nemzetállamról szerettünk beszélni, melyért mindent adunk és merünk, de e fogalomban az állam túltengett a nemzet rovására, mely utóbbinak nem sokkal több jutott egy-egy jókívánságnál.

Ezen megfigyelésünkkel pedig semmi ellentétben nincsen az a specifikus jelenség, hogy az államhatalom köre az utóbbi három évtized alatt szemelláthatólag tágult, hogy az állam a

¹ Gróf Andrássy Gyula id. m.

nemzeti élet olyan területeire is rátette kezét, melyeket korábban nemzeti, társadalmi tevékenység művelt meg, szóval hogy az állami központosítás, mely a Tisza Kálmán rendszerében megvolt, most valóságos állami onnipotenciává hatalmasodott. Az állam e túlhatalma ugyanis csak külsőleg, a közvéleményben és törvénycikkeiben él, szónoklatok frázisaiban és hírlapok papirosán, a valóságban pedig ez a szegény állam, mely az állandó közjogi fergetegben még tisztán politikai szükségleteit, adókat, újoncokat is csak a leghevesebb krízisek árán tudja beszerezni, álmaiban sem gondolhat komolyan arra, hogy még a nemzet szükségleteinek is eleget tegyen az etikai, társadalmi, kulturális világ bonyolult köreiben. Midőn tehát az utóbbi harminc év alatt az államhatalom mind több és több cselekvési kört von rendelkezése alá, midőn az állami onnipotencia szemmeláthatólag terjed és előtte egyéni, társadalmi, felekezeti, nemzeti iniciatívák egymásután szüntetik be működésüket, ebből a kétségbe nem vonható tényből *nem* az következik, hogy ezen szükségletekről az állam *valóban* gondoskodik is, hanem csak az, hogy az eddigi cselekvők: egyének, felekezetek, társadalmi és nemzeti körök nem lévén hajlandók tovább gondoskodni, a feladatot áthárítják az államra, mely azt szóval igen, tényleg azonban csak annyiban vállalja, amennyiben politikai érdekei és súlyos gondjai megengedik.

Állami onnipotencia akkor, midőn liberalizmus uralkodik, magában véve is *non sens*, mert az ősi liberális elvek: egyéni szabadság, szabad tevékenység *minden* téren, *laissez faire*, szabad verseny kiegyenlíthetetlen ellentétben vannak az államhatalom leviathanszerű megnövekedésével. És ha e két, tűz és vízként ellentétes jelenség mégis karöltve mutatkozik, aminthogy ez nemcsak nálunk, hanem bármely nyugati országban is megfigyelhető, ez mindennél világosabban bizonyítja egyrészt a liberalizmus betegségét, másrészt az államhatalom belső bajait: Leviathan ijesztő formái elgyengült, működésében akadozó organizmust takarnak. A mi külön magyar fejlődésünkre azonban a beteg liberalizmusnak szívós életereje, egész végleges csődjéig tanúsított harci készsége jellemző, mellyel még az állami túlhatalom idején is megtartá korlátlan uralmát és féltékenyen ellene szegült minden oly kísérletnek, mely a liberális államhatalom belső tehetetlenségén társadalmi és szellemi erők szerves organizálásával, tehát konzervatív munkával akart segíteni. Állam és publicisztika vércseszemekkel keresték a liberális tanoktól eltérő mozgalmakat, hogy azokat mint veszedelmes eretnkségeket már csirájukban elnyomják. Ez pedig a liberális ideológia uralma idején nem volt nehéz munka: a kényelmetlen új jelenségtől könnyen meg lehetett szabadulni, ha a feudalizmus, klerikalizmus, ultramontanizmus bélyegét nyomták rá. Ezekkel a vádakkal az utóbbi emberöltő hihetetlen bőkezűséggel bánt; a liberális publicisztika feje, Beksics Gusztáv fanatikus meggyőződéssel állítja, hogy a vörös rém, a szocializmus, távol van és nem veszélyes, de annál veszélyesebb a fehér rém, a feudalizmus és a fekete, az ultramontanizmus, melyektől a liberális és demokrata világot minden áron meg kell menteni.² Így történt, hogy a liberális elvekkel telített magyar társadalom még annyi egyéni, állammentes akciót sem tudott létesíteni, mint egyéb központosított országokban s innen származik egyúttal katasztrófánk azon alapjelensége is, hogy az államhatalom tragikus széttörésekor nemzeti társadalmunk kohézió híján egyszerre csak magatehetetlenül esett szét

² Timoleon: *Legújabb politikai divat*. Budapest, 1884. 112. l.

atómok védtelen millióira. Az állam volt mindenünk, államunk bukása erőtlenné és koldus-szegénnyé tett egyént és társadalmat egyaránt.

A köztudatban élő államfogalomnak legjellemzőbb sajátása magyarsága. Az állam teljesen és kizárólag magyar, magyar nemzetállam, melynek fenntartója, vállain hordozója a magyar népfaj. „A magyar nemzet missziója s legmagasabb célja – mondja ez állameszmének egyik apostola, Grünwald Béla³ – fenntartani magát uralkodó elemként az önálló magyar államban. Ez a mi missziónk, mely nem oly fényes ugyan, mint Európa nagy nemzetéié, de ránk nézve a legnagyobb, mert a magyar állam bukása a mi bukásunk, melyből nem emelkedhetünk fel soha többé. A magyar állam fennállása ránk nézve az élet, bukása a halál, melyből nincs feltámadás.” Ez őszintén hazafias szavak lehetetlen, hogy megrendítően ne hassanak reánk, akik a történeti kényszerűség jármában próbáljuk a munkát, melyet Grünwald eleve lehetetlennek nyilvánított: az állami keretek szétesése után a magyarságot menteni, hogy azzal egykoron helyreállítsuk széttörött államiságunkat is. Grünwald a magyar nemzet legmagasabb feladatává az állam fenntartását teszi s ezzel az állam fogalmának a nemzetét alárendeli, kétségkívül azon őszinte hitben, hogy ezzel a magyar nemzetnek a lehető legnagyobb szolgálatot teszi. Idézett szavai pregnánsan fejezik ki az utóbbi évtizedek közfelfogásának magyar államkonstrukcióját, aminthogy elsősorban ő volt az, ki szívében erős magyarsággal, agyában pedig túltengő politikai érzéssel formulázta meg az állami omnipotencia és a magyarság terjesztésének harminc éven keresztül érvényes elméletét.

Ő a magyarságnak minden anyagi és szellemi erejét az állam szolgálatába állítja, hogy ez kifelé méltó helyet foglaljon el az európai népek közt, bent pedig az országban a nem-magyar nemzetiségekre gyakoroljon vonzó erőt. Figyeljük meg az összefüggést, mely az állami omnipotencia és a magyarság terjesztése közt van s akkor tudatára ébredünk annak, hogy a magyarosítás nem az az ijesztő rém, vértívó szörnyeteg, védtelen népek testén páncélos lábakkal tapodó középkori feudális lovag, minőnek Jászi Oszkártól kezdve Seton Watsonig szerették festeni, hanem csak egy gyermekes konstrukció, érzelemtől sugallt kivihetetlen posztulátum, melynek immel-ámmal megkísérelt realizálásából a nem-magyar nemzetiségeknek igen kevés káruk származott, de annál több nekünk, magyaroknak. Munkaerőnk és energiánkat Grünwald a magyar állam olyan kiépítésére foglalja le, aminő magában véve alig megvalósítható, s ha igen, nem azon utakon, melyeket ő jelöl meg. Szerinte e kiegyezési korszak első tíz esztendejében „egyetlen törvényben, egyetlen intézkedésben sincs nyoma annak, hogy a magyarság saját érdekeinek megóvására, jövőjének biztosítására törekedett volna”. A kiegyezési törvényhozásban Grünwald elsősorban olyan törvényeket nélkülöz, melyek a nem-magyar nemzetiségekkel szemben az állam magyarságát domborítanak ki. Az 1868. nemzetiségi törvényben a magyarság abdikációját látja, mert általa a magyar nemzet uralmának külső jeléről, az állam magyar jellegéről mond le. „E törvény legsötétebb bizonyítéka államférfiaink (Deák és Eötvös!) tájékozatlanságának s gyengeségének.” Jobb tájékozottságot s erősebb kezet követel tehát, még

³ Grünwald Béla: *A Felvidék. Politikai tanulmány*. Budapest, 1878.

pedig egyrészt a közigazgatás államosítása, másrészt az iskolák, főként középiskolák magyarosító működése által.

Cél és eszközök aránytalansága nekünk, kik megértük a cseh, román, szerb nemzetiségterjesztés methodusait, első pillantásra szemünkbe ötlük. *Ekkora* aránytalanság csakis a szív érzelmeitől, lenge vágyaktól sugallt projektumokban merülhet fel, aminthogy Grünwald nemzetterjesztő elmélete s általán egész államfelfogása csakugyan azon érzéspolitikának tipikus szülötte, melyből a magyarság 1849 után mintha kigyógyult volna s melyet még egykori reprezentánsa, Kossuth Lajos is immár évtizedek óta következetesen megtagadott. Az iskola magyarosító erejéről a turini száműzött még Grünwald könyvének megjelenése előtt is így nyilatkozott Herman Ottónak: „Hiszi-e Ön, hogy az a gyermek, aki *csak* az iskolában tanul magyarul, magyarrá lesz s magyar marad egész életen át, ha, amint az iskolából kilép, a családi életben, a házi tűzhely körül s később mindennapi foglalkozása s társas érintkezései közben csak oláh szót hall s maga is oláhhul kénytelen apjához, anyjához szólni, amint azt már megszokta, amióta beszélni tud? Hiszi Ön azt? Én nem hiszem.” A liberális illúziók nagy mestere most Széchenyihez hasonlóan szól: „Ne csináljunk magunknak illúziókat. Pusztán iskoláztatás által nyelv nem válhatik az élet nyelvévé”, azaz a nemzetiség terjesztése tisztán állami úton, közoktatási intézmények által, teljességgel lehetetlen.⁴ Grünwald éppen az ellenkezőjét hiszi: nézete szerint a felvidéken felállított állami középiskolák nagyszerűen teljesítik feladatukat: asszimilálnak. Megelégedéssel konstatálja, mint a nemzetterjesztés hathatós módját, hogy a kormány három pánszláv gimnáziumot (mi ez a cseh és oláh hasonló intézkedések tömegéhez képest!) bezárattatott s hogy Tisza Kálmán a Matica-egyesületet feloszlatta. Lehet, hogy Grünwald Bélának korlátokat nem ismerő temperamentuma mélyén ott lappangott a felismerés, hogy *ilyen* eszközökkel egy nemzetet még sem lehet hathatósan megerősíteni, innen talán a keserű szemrehányás, hogy a magyarságból hiányzik az a „sajátszerű vonás, mely a jövővel bíró népek tulajdonsága”, hiányzik a sovinizmus, a nagyság mániája, mely „kis népeknél tán nevetséges, de többet ér, mint fásultság, merészségnek és lelkesedésnek hiánya”, – bizonyos azonban, hogy ami a pozitív javaslatokat, a nemzetterjesztésben alkalmazandó eszközöket illeti, erélyesebb tervekhez, minő lett volna nagyarányú magyar telepítés, az állameszmével szemben ellenséges tényezőknek: egyházak, bankok, az intelligencia egyéneinek olyatén korlátozása, sőt üldözése, minőt most szomszédaink ellenünk alkalmaznak, ő sem jutott el.

Grünwald óta a harmadik nemzedék fejében megdönthetetlen igazságnak tűnt fel, hogy közigazgatás és közoktatás, a közigazgatás államosítása és magyarosító iskolák egyedül biztos fegyverei nemzetiségünk fenntartásának és terjesztésének. Az elsőt azonban hüvelyéből soha ki nem húztuk, mivel alkalmazásánál közjogi és nemzetiségi szempont összeütközvén, ez utóbbi szükségképen a rövidebbet húzta. Nemzetiségterjesztés céljából, a közfelfogás szerint, hasznos lett volna a közigazgatást államosítani, viszont közjogi szempontból annál veszedelmesebbnek látszott lemondani a büszke vis inertiae, a vármegyei ellenállás e még oly gyarló maradványáról is. Pedig elfogulatlan szemlélők előtt nem volt titok, hogy a vármegyék soha, sem 48 előtt, sem azután, le egészen a huszadik század elejének „nemzeti ellenállásáig”, nem voltak képesek

⁴ Kossuth 1877. május 30-i levele, *Iratai* IX. köt. 173–176. 1.

törvénytelen kormányoknak hathatósan ellenszegülni, – a kocka mindenkor a parlamenti testületben, nem pedig a periférikus szervekben dőlt el – a nemzet mégis ragaszkodott e szívéhez nőtt intézményhez s még a magyarosítás érdekében sem mondott le róla. Maradt tehát a magyarság terjesztésére egyetlen eszköz: az iskolák útján, mely nemzetiségi vidékeken magyar nép- és középiskolák felállítása, részben a meglévők államosítása által történt. Az eredmény köztudomású: a nemzetiségi területeken a szükségleten jóval felül állítánk fel középiskolákat s ezzel magunk növeltük nagyra a nemzetiségi intelligenciát, államunk legveszélyesebb ellenségét, mialatt a magyar vidék iskolaügye lehanyatlott és ez annál inkább, minél inkább 48-as hangulata volt a nagy magyar területeknek, mivel a 67-es kormány az ilyeneknek elvből minél kevesebb kultúreszközt bocsátott rendelkezésükre. A népiskolai oktatás magyarosító hatása hasonlóképpen illúzió volt, melytől még közoktatásunk vezetői sem tudtak évtizedeken át szabadulni.

Ez illúzió hatalma ismét csak a nemzeti élet teljébe állítva érthető. Évtizedeken át tartó lármás közjogi harcok, ebből folyólag az államnak egyoldalúan politikai felfogása és a nemzeti élet lelki és erkölcsi oldalainak lebecsülése az előzmények, melyekből e nagystílusú önáltatásunk, tévhitünk, mintha elég volna az államnak egyet parancsolnia s nem-magyar népfajok legott magyarrá alakulnak, következett. Kétségtelen, hogy az állami közigazgatás és közoktatás a nemzetterjesztés szolgálatában gyöngé eszközök voltak s nagyfokú illúzió kellett hozzá, hogy őket évtizedeken át minden egyéb eszköz kizárásával alkalmazzuk. De erélyesebb és célszerűbb rendszabályokhoz még akkor sem nyúlhattunk volna, ha szemeink mentesek maradnak e végzetes illúziótól. A nem-magyar nemzetiségek magyarelles intelligenciáját – mert csak erről van szó, csak ez volt a politikai tényező – immunissá tette minden tőlünk kiinduló erélyesebb rendszabály ellen a bécsi antidualisztikus körökkel való összeköttetése. Már föntebb láttuk, hogy bécsi befolyásos tényezők a nemzetiségek intelligenciájában szövetségest kerestek és találtak maguknak a dualizmus elleni harcra, a magyarság állami szupremáciája megdöntésére; láttuk azt is, hogy a föderalizmus szálait, melyekkel a magyar történeti állam vala megfojtandó, bécsi nagyurakkal és literátorokkal együtt szőtték csehbarát tót és román politikusok. Ha tehát mi a helyzet komolyságát illúzióktól mentesen felismerjük és ahhoz képest energikusabb rendszabályokhoz nyúlunk – itt még nem is barbár kiűzést és konfiskálást értünk, minek példáit ellenségeink szám nélkül produkálják, hanem csak telepítést a románlakta területen levő magyar nagybirtokra, csak anyagi védelmét a pusztuló székelységnek stb. – ezen rendszabályokkal Bécs határozott ellenzését keltettük volna fel, mellyel szemben királyunk maga is elsősorban bécsi lévén, kérdés, keresztül tudtuk volna-e vinni, amit elhatároztunk. A nemzetiségi kérdést végleg csak akkor intézhettük volna el, ha bizonyosak lehettünk, hogy hátba nem támad bennünket Bécs, Ausztria és a dinasztia. Ez pedig addig el nem volt érhető, míg a közjogi kérdés el nem nyugodott. Közjogi és nemzetiségi kérdés sok volt egyszerre a mi kedvezőtlen viszonyokba helyezett kis népünknek.

De a közjogi problémától is eltekintve, egyetlen fegyverünk, melyet a nemzetiségek ellen kezünkben tartottunk, játékfegyver, gyermek kezébe illő dugópuska volt. Hogy idegen tömegeknek nemzeti és nyelvi átalakítását egyedül az iskolai, részben csak középiskolai oktatás kicsiny eszközével próbáltuk meg, ez nem világtörvényszék elé való merény, hanem saját kárunkra váló gyermekes tévedés volt, egyike a hanyatló korszak állami és nemzeti illúzióinak.

A magyar illúziók nem járnak egyedül. Rajokban szállják meg a magyar földet, szárnyaikat ráborítják az álmodó nemzetre és távortartják tőle a valóság egészséges légáramlatait. Míg másutt pozitív kezdetek, első sikerek megacélozzák az akaratot és hatalmas lendületet, erőfeszítést hoznak létre, addig a mi népünk, a kezdet gyümölcseit leszedve, csak annál nyugodtabban takarja be magát ősi álmaiba.

A harmadik korszak külső lendülete ismeretes. A század fordulóján immár a magyar iskoláknak százai és ezrei működnek az ország minden tájékán, a magyar nyelvet mindenütt tanítják. De anyagi téren is magyar formában érvényesül az ország egysége. Vasutak, posta, gyárak és bányák, állami üzemek mindenfelé elviszik a magyarságot, még a korábban zárt nemzetiségi zugokba is, mindenütt magyar kolóniák keletkeznek s a városok egymásután megmagyarosodnak tisztán a magyar kapitalista kultúra és az államtól támogatott intelligencia békés munkája folytán. Azok a kis magyar szigetek, melyek az ország déli és keleti részein az ősi magyar összefüggő nyelvterületből annyi invázió s legutóbb a XVIII. századi szerb-német-oláh telepítés óta megmaradtak, most a magyar államhatalom égisze alatt kezdenek hosszú elszigeteltségükből kilépni és egymással ismét összeköttetésbe jutni. Az idegen nemzetiségek tömegeiből itt is ott is leszakadnak egyesek, kik a földtől megválva ipari, kereskedelmi és értelmi pályákra térnek át és maguktól kapcsolódnak be a magyarságba, mely e pályákon értelmi és erkölcsi súlyánál fogva uralkodik. Így lesz magyarrá mindazon nem-magyar elem, mely a konzervatív agrárviszonyokat elhagyva a magyar államterület mobil népességét gyarapítja. Ez a processzus kétségtelenül kezdete annak, melyet Széchenyi áhított, hogy annak folyamán a magyarság magasabb lelki és anyagi műveltségének békés eszközeivel tartsa meg és terjessze szupremáciáját; kezdete annak a kifejlődésnek, mely évtizedek békéjében, öntudatos munka árán politikai egységünket a tömegek legmélyére hatoló kulturális egységgé volt hivatva kiegészíteni.

De ehhez nemzeti céljaink világos felfogása, erős akarat és céltudatos kitartás volt szükséges, csupa oly tulajdon, mely önáltatással meg nem fér, annak közeledtére márciusi hóként szétolvad. Ferenc József békés korszakának nemzeti eredményei akaratunk helyett ismét érzéseinket hozták mozgásba és az önmagunkkal meglegedés áldozataivá tettek. Leszámítva az örök közjogi elégedetlenséget, napjaink az utolsó korszak alatt szinte folytonos ámulatban, tetteink és fejlődésünk csodálatában folytak le. Amit csak kívántunk, minden beteljesült, mintha csak miénk lett volna a magától terülő asztalka vagy Fortunátus sapkája; kulturális, gazdasági, társadalmi viszonyainkban hibát alig találtunk, de annál inkább észleltük büszkeségtől dagadó kebellet a „haladást”, mellyel a külföldet már-már elértük, sőt íme, oh dicsőség! már meg is előztük. Hivatalos beszédek és vezércikkekből összeállíthatnók, mi mindenben hittük el magunkról, hogy vezető helyen állunk az európai kultúrában. Építettünk egy vidéki múzeumot: megelőztük vele a külföldet; hoztunk egy perrendtartási novellát: a külföld messze elmaradt tőlünk; berendeztünk egy addig nálunk ismeretlen gépezetet: ugyanaz a diadalkiáltás! És aranyos kedéllyel fogadván az öndícséretet, észre nem vettük, mennyire nemzetietlen, mennyire lealázó és nemzetrontó eljárásunk, mellyel haladásunk ismertetőjelét a külfölddel való összehasonlításban keressük. Soha nem beszéltünk annyit magyarságunkról, mint ez önáltató korban, soha nem hittük oly mélységesen, hogy lábaink a nemzeti talajban gyökereznek, mikor

pedig a valóságban könnyelmű gyermekként hagytuk el a szülőföldet és futottunk idegenbe csalóka álmok, szivárványos rongyok után. Így lett az önáltatás hiúságunk által úrrá gondolkodásunkon és akaratunkon és tartott vissza minden pozitív, a Magyar Parlagoat javító munkától. Drága időnket, mely rövidebbre volt szabva semmint gondoltuk, illúziók játékszereivel töltöttük, melyek közt külsőleg imponáló, de annál gyermekesebb volt a magyar imperializmus illúziója.

Az utóbbi harminc évben mindegyik nemzetnek megvolt a maga imperializmusa. A korábbi, specifikusan liberális korszak elszoktatta az embereket a szerves társadalmi és gazdasági munkától: önfegyelemtől és megalégedéstől. A *laissez faire* elve korlátlanra tette az egyéni érvényesülést, mely a gazdasági életben a kapitalizmus számára nyitott határtalan lehetőségeket s viszont mindezen korlátlanságokat meghatározta az államegyéniség konstrukciójában, az államok hatalmi politikájában. Amint az egyes emberek morál és fegyelem békóit megittasulva szórták le magukról, amint a kapitalista pénzember soha nem látott hatalmi göggel söpörte össze világrészek gazdagságát, hogy abból még több gazdagságot préseljen ki, ugyanolyan hataloméhséggel és kapzsi vággyal vetették magukat nagy és kis államok az imperialisztikus politikába, melynek kiindulópontja mindenütt az erkölcsöt elválás és a másénak megkínánása volt. Az imperializmus korszakában, melynek vége még messzeláthatatlan, a különböző kormányformától függetlenül állítják az államok, legyenek bár monarchikusak, demokraták, vagy proletárok, minden tehetségüket, egész külső és belső életüket az imperializmus szolgálatába. Kereskedelem és ipar, mint Németországban, hadsereg, külpolitika, nacionalizmus, mint Francia- és Oroszországban, csak eszközei az imperializmusnak, melynek legenergikusabb híve, Anglia, uralmát második Rómaként szinte világimpériummá növeli. De a nyugati nemzetekben működő imperialisztikus erők mozgékonyaságát, forró intenzitását messze felülmúlja a középeurópai és balkáni kis népeké. A cseh imperializmus tudatos hevéhez képest az angol imperializmus vagy a bolsevista-orosz hódításvágy gyöngé kontármű. A hat milliónyi cseh nép egész gazdasági rendszerét, köznevelését, minden tettét és éber álmát egyetlen célra rendezi be: hogy a körülötte lakó népeket hazug jogcímeken, de szinte rablási vággyal leigázza s területüket, saját földjénél háromszor nagyobbat, a cseh imperiumba olvassza. Ugyanily törekvések nyilvánultak a szerb és román állam- és népfajban. Tehát határainkon, nem is számítva a bécsi imperializmust, mely akkor már inkább önáltatás volt, nem kevesebb mint három imperialisztikus gépezet működött, megkenve szilárd akarat, erőszak és kész hazugságok minden olajával; cseh, oláh és szerb egyesületek százai vitték szét a tömegekbe az imperialisztikus gondolatot, cseh és oláh bankok és pénzintézetek készítették elő a nagy harcot, sőt az imperialista katonaság is készen volt, kiképezve ártatlan testgyakorló egyesületekben. Mindez pedig határainkon ment végbe, azon kimondott és hevesen átérzett, áhított céllal, hogy az új impériumok területe Magyarország véres testéből lesz kiszakítandó.

Csak képmutatás vagy politikai szükséglet vádolhatja meg a *mi* imperializmusunkat az európai béke megháborításával. Önfenntartásunk elemi követelménye volt, hogy védekezzünk és fegyverkezzünk s ne nézzük ölbetett kézzel e vad áhítóaszt, ez ugrásra készülő rabló kapzsiságot. A mi hibánk nem az, hogy védekeztünk és fegyverkeztünk, sőt éppen az, hogy egyiket sem tettük. Mert egyetlen gondolatunk, melyet a végeken leszködő imperialista ellenségeinkkel

szembeszegeztünk, a magyar imperializmus, védelemnek és fegyvernek sem jó, sem elég, sem komoly nem volt.

A mi imperializmusunk jó magyar kifejezéssel: szófia beszéd volt, a középosztály egy kis, újságolvasó rétegének frázisokban megnyilvánuló jámbor kívánsága, melyet tetté és cselekvéssé fokozni még csak meg sem kíséreltünk. Homályos, szétfolyó programjában érzelmek mellett fantasztikus vágyak és gyermekesen kicsiny eszközök szerepelnek. Az egyik programpont, melyre kiki emlékezhetik, harminc, de legalább húsz milliónyi magyart követelt s a publikumot egy legalább is Francia- vagy Olaszországhoz hasonló nagyságú zárt magyar nemzet ködképével csalogatta akkor, midőn köztudomású statisztika szerint csak tíz millió magyar volt és midőn az imperialisztikus, húsz milliós vezércikk után ugyanazon lapban józanabb magyarok azon törték fejüket, hogyan irtsák ki az egyke-rendszert, mely e tíz milliónyi magyarságban pusztít és még természetes szaporodását is gátolja. Imperialistáink egyébként soha bele nem bocsátkoztak a kérdésbe, honnan szerezzük meg a hiányzó milliókat. De annál szebben és változatosabban színezték és díszítették az impériumot, mely a húsz millió nyomán magától elő fog állani. Néha a Balkánt akarták ötszáz évvel visszamagyarosítani, máskor Nagymagyarországról álmodtak, melynek határait három tenger mossa *ismét* – mintha már valamikor mosta volna. Sőt a szárazföld kicsiny lévén, tengerre is merészkedtek, nem tartván a magyarhoz illőnek, hogy német és ánglius mögött elmaradjon s ezért a magyar impérium nevében gyűjtöttek – flottára? dreadnoughtra? nem – csak magyar iskolahajóra.

A célok és eszközök e groteszk divergenciája teszi a magyar imperializmust illuzióink legbeteggebbjévé. Ártani senkinek sem ártottunk, csak magunknak, használni ellenségeinknek használtunk, kik imperialisztikus frazeológiánkat ismételve ellenünk uszították a félvilágot. A délibábos impérium felhőkbe nyújtózva állott előttünk, hogy ölvetett kézzel áhítatosan csodáljuk nagyságát s közben megfélekedzünk az égető veszedelmekről, melyek létünket fenyegették. Ha imperialistáinkban egy csöppnyi józan politikai belátás lett volna, felismerték volna, hogy hatalmas magyar állam a történettől megszabott viszonyok közt vagy Ausztriával, vagy a nemzetiségekkel szövetségben, de a *kettő* ellen semmiképpen meg nem valósítható. Saját erőnk sokkal kisebb, semhogy e két tényezőt rákényszeríthetnénk a magyar impérium elismerésére. Nekik tehát vagy a nemzetiségekkel kellett volna kibékülniök s ezekre támaszkodva az osztrák-magyar viszonyt likvidálni, Ausztriától elszakadni, vagy pedig Ausztriával megegyezésre jutva, a nemzetiségek érvényesülését épp oly erélyesen, brutálisan korlátozni, minőnek példáit most a franciák Elzászban és szomszédaink az új cseh, oláh államban fölös számban nyújtják. Eszükbe kellett volna ötleni, hogy a hadsereg nélkül nincs impérium, tehát vagy a közös hadsereget kell megnyerni a magyar impérium ügyének, még pedig a közjogi harc beszüntetése árán, vagy pedig ki kell vívnunk, akár forradalom útján is, a külön nemzeti hadsereget. Mindez célirányos tett, bátor kezdemény lett volna, legalább is a magyar imperializmus szempontjából, de tudjuk, egyik sem történt: imperialistáink részt vettek, sőt időnként első sorban harcoltak a terméketlen közjogi harcban, belpolitikailag pedig teljes mértékben magukévá tették a nemzetiségi illuziókat. A román, szerb, cseh-tót mozgalmakkal szemben a magyar társadalom életre hívott ugyan néhány közművelődési egyesületet, ezek azonban a magyarságnak rideg atomizmusa folytán előbb-utóbb államsegélyre szorultak s működésük személyi torzsalkodásokban és bankettezésben merült ki. A

nemzetiségi bankok politikai működésével fel sem vettük a versenyt, telepítő akcióról beszéltünk ugyan, de meg nem valósítottuk. A nemzetiségileg vegyes területeken lakó idegen népfajok kultúrában és vagyonban gyarapodtak, míg magyarjaink erkölcsileg és anyagilag süllyedtek – a magyar imperializmus korszakában! Elég a székelység példájára hivatkoznunk, mely oldott kéveként hullott szét oly időben, midőn Budapesten székely eredetű politikusok vitték a szót és lelkesedtek a magyar impériumért.

Nem csekély kárt okozott imperializmusunk külpolitikai gondolkodásunkban. Az imperialista versenyben még a legbüszkébb nemzet sem hagyatkozott saját erejére: a francia impérium az oroszokkal szövetségben készült a világuralmi céljaiért még büszke Albion is kilép elszigeteltségéből. Magyar hatalom, mely Középeurópában és a Balkánon az osztrák mankó nélkül, sudár fiatal növésben imponáljon, e világkoalíciók kihasználása nélkül józan ésszel elképzelhetetlen volt: vagy a németellenes koalícióhoz kellett csatlakoznunk, vagy a meglévő német-magyar barátságot megszilárdítanunk és a tömegek lelkébe bevinnünk. Imperialistáink e döntő kérdésben is tehetetleneknek bizonyultak: a német szövetségtől el nem szakadtak ugyan, de minden alkalmat megragadtak, hogy a német kultúrával, gazdasággal, katonai hatalommal szemben a nemzetet bizalmatlanná tegyék. A magyar imperializmus főorgánuma, Rákosi Jenő Budapesti Hírlapja, éveken át irtó hadjáratot folytatott minden ellen, ami német és így egyetlen pozitív szövetségünknek érzelmi alapjait ásta alá anélkül, hogy újat szerzett volna. A nemzet pedig elbódulva az; öndicsérettől, meg volt győződve, hogy külpolitikai alliance-okat mellőzhet, mert húsz-harminc milliónyi tömegben egymaga is megvalósíthatja terveit.

A történetírás meg fogja állapítani a felelősséget, mely a világháború kitörésében és a „béke” eseményeiben az imperialistákat, a cárisztikus és bolsevista oroszoktól kezdve nyugati és amerikai demokratákig egyenként terheli. És ki fogja mondani a „nem bűnöst” a magyar imperializmusra, mely valóban nem az sem a háborúban, sem a faji és társadalmi ellentétek tudatos felszításában, de bűnös – ezt jobb, ha mi magunk kimondjuk – a magyarság elaltatásában, a magyar erőknek gyermekekes célokra elpocsékolásában. Bűnös a nemzeti bűnökben, bűnös a hazug szívpolitikában, melynél nagyobb vétket Széchenyi nem ismert szegény nemzetünk ellen.